

Scurtă privire asupra autonomiilor românești uitate din Transilvania medievală și din Banat

Districtele românești din Transilvania și Banat prezintă și ele unele similitudini cu autonomia Secuimii. E adevărat, privilegiile lor nu au fost încadrate într-un organism coerent, ca la secui, cumani și iazigi, pe de altă parte majoritatea acestor autonomii regionale și microregionale s-au dizolvat de timpuriu în sistemul comitatelor. Totuși, la baza privilegiilor comunităților românești din zonele limitrofe ale regatului au stat – ca și în cazul secuilor – obligațiile militare ale voievozilor și cnezilor, respectiv ale boierilor făgărășeni.

Este semnificativ și faptul că în 1451 guvernatorul Iancu de Hunedoara se adresa oficialilor „*celor șapte scaune valahe*” („septem sedes Walahicales”) din părțile crașovene, cea ce – potrivit părerii lui Bónis György – ar putea fi o încercare de adoptare a modelului secuiesc-sășesc al organizării teritoriale, deoarece „unitățile administrative ale românilor nu se numesc scaune, ci de regulă districte.” Același Bónis György atrage atenția asupra faptului, remarcat apoi și de Imreh István, anume că nu poate fi întâmplătoare nici formula, prin care locuitorii satului crașovean Mănăștiur îi amenințau în 1520, pe cei ce vor absentă de la adunarea lor – adică de la principalul for al autonomiei locale – că îi vor pedepsi *după modul secuilor* („*more Siculorum*”), distrugându-le casele.

Este vorba aici, de fapt, de **opt districte privilegiate bănățene**, respectiv Lugoj, Sebeș, Crașovia, Bârzava, Mehadia, Almăj, Comiat și Ilidia. Privilegiile lor, ce au început să se contureze de pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, când turcii au ajuns la Dunăre, fiind apoi confirmate și sistematizate prin diploma din 1457, a regelui Ladislau V Postumul. Prin această diplomă, emisă la cererea unor nobili și cnezi locali (Mihail Dees de Temșel și Ștefan, fiul lui Sișman de Bozias), drept răsplată pentru slujbele credincioase ale populației locale, în apărarea vadurilor Dunării, împotriva incursiunilor otomane. Regele stabilește prin acest act, ca pe teritoriul celor opt districte să nu se mai dea moșii și sate străinilor, districtele să nu mai fie despărțite ori dăruite cuiva, comitatul Comiat (zălogit de Iancu de Hunedoara) reunindu-se cu celelalte șapte unități administrative privilegiate. Judecata se va face „după legea veche” a districtului, străinii ce ar avea plângeri împotriva vreunui nobil român, trebuie să se adreseze comitelui acestora. Nobilii români, asemenea „adevăraților nobili ai

regatului”, să fie scutiți de dări. După ce succesele luptei antiotomane de la sfârșitul secolului al XVI-lea l-au îndemnat pe principele Gabriel Báthori, să restaureze districtele, parțial dezorganizate între timp, și să le reconfirme privilegiile, soarta lor se va pecetlui în 1658, când principele Acațiu Barcsai le va ceda turcilor.

Din ansamblul autonomiilor românești, din perspectiva paralelismelor cu organizarea militară și sistemul de privilegii secuiești, merită o atenție aparte **Țara Făgărașului**. Referitor la *boierii* acestui *regnum*, David Prodan afirmă: „Boierii sunt urmașii celor care s-au ridicat din mijlocul obștilor sătești de aici, cnejilor sau altora, sau prin daniile domnilor Țării Românești. Se cunosc asemenea hrisoave de danie de la Vlaicu, Mircea cel Bătrân, Vlad Dracul și alții.” Chiar dacă consideră instituția boierimii din această zonă de origine incertă, Bónis György atrage și el atenția asupra faptului că Țara Făgărașului – sub diferite forme, deci indiferent dacă era administrată de rege, de domnii Țării Românești sau de principii Transilvaniei – a funcționat ca un *regnum* separat, ca o țară aparte, având ca centru cetatea omonimă, care era și beneficiară directă a prestațiilor militare ale privilegiaților din zonă. Urbariul din 1632 specifică în legătură cu *boierii* și *libertinii* făgărașeni, că ei „*slujesc călare la cetate oricând nevoia o cere*” („lovok hátán szolgálnak az várhoz valamikor az szükséghez kevania”). „Boieria” privilegiaților acestui teritoriu – spre deosebire de calitatea de cneaz, ce se va transforma în titlu nobiliar, omologat dimpreună cu domeniul aferent stării nobiliare – și-a păstrat caracterul de *officium*, adică dreptul de proprietate era condiționat de satisfacerea obligațiilor ce țineau de el, ca și în cazul *primipililor* secui și a *lăncierilor* din Szepes. Supraviețuirea îndelungată a acestor libertăți Șarolta Solcan o explică prin echilibrul – dictat pe undeva de interese – dintre năzuințele de autonomie ale boierilor și pretențiile stăpânilor ținutului: „Evoluția socială a fost rezultatul unei permanente confruntări a două tendințe. În interiorul comunității făgărașene era vădită dorința de conservare a vechilor statusuri. Nu se putea pune problema extinderii privilegiilor. Din exterior acționa dorința stăpânilor de a limita, chiar de a anula drepturile supușilor. Puterea deosebită a stăpânilor țării era pavază în apărarea autonomiei, dar și un element destructiv pentru structurile tradiționale.”

Similitudini certe cu privilegiile secuilor, prezintă și modul de organizare al țărănilor-oșteni din **Țara Chioarului**. Potrivit opiniei lui Ștefan Pascu acest ținut a fost, „în perioada obștilor libere [...], o ‘țară’ românească asemenea altora din această zonă și din multe altele, cu o viață patriarhală, cu datini și obiceiuri moștenite din generație în generație.” Nu este de competența noastră, și nici nu intră în problematica articolului de față,

elucidarea semnelor de întrebare ce le ridică frecvența toponimicelor maghiare pe de o parte, respectiv configurația etnică a zonei, a cărei preponderență românească e covârșitoare deja în evul mediu. La 1405 existau 51 de sate românești și doar 7 ungurești. Numărul satelor ungurești a continuat să scadă, căci D. Prodan, citând textul urbariului cetății Chioar din 1566, și luând la socoteală îndatoririle specifice ale locuitorilor, din cele 67 de așezări consideră a fi ungurești doar două: Berchez și Lăpușel. Cele 65 de sate românești se aflau la data respectivă cuprinse în 12 „voievodate”.

Monografa ținutului, Szentgyörgyi Mária remarca evoluția aparte a acestei societăți, structura ei specifică, ce este de neînțeles pentru cei străini de comunitatea respectivă. În 1600 bunăoară, comisarii trimiși de împăratul Rudolf remarcau: „Domnia sa, voievodul [Mihai Viteazul], a acordat supușilor din părțile Chioarului libertatea secuiască, pentru urmașii urmașilor lor, solicitând în schimb doar să presteze serviciul militar, în echipamentul corespunzător acestuia.” Neexistând alte date, cu privire la privilegiile acordate în masă în acest ținut al Chioarului, pe timpul lui Mihai Viteazul, care oricum nu putea acorda „libertate secuiască” celor de aici, trebuie să reținem faptul că respectivii comisari imperiali au găsit în zonă, la data menționată, niște realități sociale *pe care le-au putut asocia doar libertăților secuiești*. Gabriel Bethlen, în scrisoarea sa către Nagylucsei Dóczi András din 1615, remarca și el caracterul deosebit al privilegiilor acestei populații: „Acolo, în ținutul Chioarului, trăiau în fiecare sat niște boieri înnobilați, care se mai cheamă și voievozi, pe când Chioarul era stăpânit de persoane private, și nu de domn. Privilegiile lor se trag nu doar de la stăpânii cetății, ori de la alți feudali, ci de la vechii regi și principii, ei fiind datori în schimbul acestora a servi călare, fiind trimiși pe ici pe colo, după cum era nevoie. Aceștia au fost mult prigoniți și necăjiți de anume demnitari, pe timpul sârmanului principe Báthory, e drept, fără știrea lui, vrând să-i facă iobagi, dar ei, sârmanii, nu s-au lăsat, mai degrabă au pribegit, pierzându-și toate dobitoacele, măcar să scape de iobăgie. Iar acuma, după ce din mila măriei sale Chioarul a fost redat, venind în fața țării și a noastră cu jalba lor, să judece domnia ta, dacă suntem datori a repune la loc asemenea vechi dreptăți.”

Reflectarea istoriografică a vieții acestor comunități autonome românești e interesantă. Istoriografia românească – la nivelul sintezelor de largă circulație – se ocupă de ele mai mult tangențial, tratându-le doar ca forme de organizare străvechi, prefeudale. Despre perioadele mai bogate în izvoare, când cu ajutorul unor documente regale, mai apoi princiare se poate urmări modul lor de coexistență cu regatul feudal, integrarea lor în societatea structurată pe stări, felul în care au reușit să rămână părți

distincte ale unui întreg funcțional, întreg ce se compunea dintr-o mulțime de autonomii, despre asta se vorbește și se publică fragmentar, și doar în cercuri restrânse de specialitate. Și niciodată corelat cu istoria altor comunități autonome! Suplinirea acestor goluri este o datorie ce ne privește pe toți.

IRODALOMJEGYZÉK – BIBLIOGRAFIE

1. Bónis György: *Hübériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Kolozsvár, 1941.
2. Imreh István: *Erdélyi hétköznapiak*. Bukarest, 1979.
3. Pascu, Ștefan: *Voievodatul Transilvaniei*. IV. Cluj-Napoca, 1989.
4. Prodan, David: Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI-XVII. In: *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*. 1963. (VI).
5. Idem: *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*. II. București, 1968.
6. Solcan, Șarolta: Făgărașul în istoria românilor (secolele XVI-XVII). In: *Istoria României, Pagini Transilvane*. (red. Dan Berindei) Cluj-Napoca, 1994.
7. Szentgyörgyi Mária: *Kővár vidékének társadalma*. Bp., 1972.
8. Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei. In: *Történelmi Tár*, 1885.